

De visiearme stijl van Rutte kan een probleem vormen

Het heeft even geduurd, maar eindelijk is daar dan toch Rutte III. Na twee keer een coalitie te hebben gevormd met slechts één andere partij, het CDA in het minderheidskabinet Rutte I en de PvdA in Rutte II, moet onze premier nu met maar liefst drie andere partijen een stabiele regering vormen. Dat vergt flexibiliteit van Mark 'Houdini' Rutte, een kwaliteit waar hij vaak om geprezen is. Maar het zou dit keer weleens de verkeerde soort leiderschap kunnen zijn.

Het leiderschap van Rutte kenmerkt zich door pragmatisme en een vrolijke hekel aan visionaire vergezichten. "Voor visie moet je naar de oogarts," merkte hij onlangs op. Eerder al stelde hij dat politiek bedrijven niets meer en niets minder is dan 'goed kiezen met schaarse middelen'. Dat is precies wat hij in Rutte II ook heeft toegepast, in een gedurfd, maar visiearm model. De VVD en de PvdA kozen voor een zogeheten positief uitruilmodel: op verschillende beleidsterreinen grote veranderingen doorvoeren door elkaar een onderwerp te 'gunnen' in ruil voor een majeure verandering op een eigen gewenst thema - denk aan de aanpak van de hypotheekrenteaftrek (heilig huisje voor de VVD) of de flexibilisering van arbeid (idem voor de PvdA). Dat was nieuw: coalities blijven meestal van elkaars heilige huisjes af.

Om het experiment te laten slagen, beschreven wij bij de start van het kabinet dat Rutte baat zou hebben bij een andere stijl: hij zou juist wél op zoek moeten naar het verhaal, met een visie die de verschillende uitruilonderdelen verbindt, met oog voor een overkoepelend belang, zoals past bij een zogeheten transformationele leiderschapsstijl. Maar Rutte heeft zich daar altijd verre van gehouden, en ook de PvdA is er bepaald niet in geslaagd om het grotere verhaal voor het voetlicht te brengen. Hoewel Rutte II veel veranderingen daadwerkelijk heeft gerealiseerd, is het experiment mislukt.

Gevoelige onderwerpen

Immers, de kiezer heeft met beide regeringspartijen hard afgerekend. Rutte III lijkt daarom goeddeels terug te zijn gekeerd naar het aloude negatieve uitruilen: een aantal gevoelige onderwerpen, zoals de Wet 'voltooid leven', blijft grotendeels onaangetast, en voor elke achterban is er wel iets binnengehaald. De overeenkomst met Rutte II is dat ook nu het 'verhaal' afwezig is. Misschien is het nu ook extra lastig, met vier partijen die zo verschillen.

Bovendien wil Rutte gewoon voort met zijn beproefde transactionele en visiearme leiderschapsstijl. Maar evenals bij Rutte II vormt de afwezigheid van een overtuigende overkoepelende visie waarschijnlijk een probleem, al is het om een andere reden. Daar waar Samsom zich keurig aan de afspraken hield en geen eigen deelverhaal verkondigde, zijn er nu duidelijk voortekenen dat het anders zal gaan. Want Buma, Pechtold en Segers gaan alle drie de Tweede Kamer in om controle te behouden en het eigen gezicht van de partij te bewaken. Het gapende tekort aan visie in het kabinet zou weleens opgevuld kunnen worden door een overdosis aan inhoudelijk leiderschap van Buma en Pechtold met eigen, partijgedreven visies.

De pragmaticus Rutte is tot veel in staat, maar zijn hekel aan visie zou wel eens de achilleshiel van Rutte III kunnen zijn, juist omdat het gebrek aan een samenbindend verhaal de anderen te veel ruimte geeft hun eigen verhaal te verkopen zoals het hun uitkomt.

Wankel regeermodel

Vier jaar lang een coalitie vormen met vier partijen die vooral met hun eigen achterban bezig zijn en met links en rechts het oppositiegevaar bezweren, is een wankel regeermodel. Als Rutte al een visie had willen zoeken, was hij mogelijk beter af geweest met een minderheidskabinet.

Het nieuwe kabinet is zo bezien vooral een verstandshuwelijk tussen vier partijen die zich tot elkaar veroordeeld voelen. Rutte III start bij gebrek aan een gezamenlijk verhaal met een gevaarlijke mix van een premier zonder kabinetsvisie, met partijleiders van coalitiepartners die maar wat graag hun partijverhaal in het parlement willen uitdragen.

Zolang er, zoals nu bij de start, het nodige uit te delen valt, wordt deze spanning verhuld. Maar bij serieuze economische of politieke tegenwind zouden de fundamentele onderlinge tegenstellingen en het gebrek aan een gemeenschappelijk verhaal Rutte III weleens snel kunnen opbreken.

Janka Stoker is hoogleraar leiderschap en organisatieverandering aan de Rijksuniversiteit Groningen.
Harry Garretsen is hoogleraar internationale economie aan de Rijksuniversiteit Groningen